

Будь-яке суспільство прагнуло і прагне сформувати певний соціальний тип людини, що відповідає його соціальним ідеалам. Провідна роль в цьому процесі належить загальноосвітнім навчальним закладам, першочерговим завданням яких є створення здорового освітнього середовища для творчої самореалізації кожного учня, виховання молодих людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом всього життя, оберігати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т. Социальная психология / Т. Андреева. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. – 288 с.
2. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2009. – 366 с.
3. Мудрик А. Социализация человека : [учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений] / А. Мудрик. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
4. Сироватко О. Підходи до формування здоров'язберегаючого середовища у закладі освіти // Директор школи. – 2009. – № 38 (566). – С. 19–25.

Світлана Панченко,
асистент,
Глухівський національний
педагогічний університет
імені Олександра Довженка

УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНИМ СЕРЕДОВИЩЕМ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ЗАПОБІГАННЯ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ З ДІТЬМИ

У статті обґрунтовано управління соціально-виховним середовищем навчального закладу. Проаналізовано його внутрішню структуру. Визначено основні завдання школи щодо створення безпечного середовища та запобігання жорсткому поведженню з неповнолітніми.

Svitlana Panchenko

MANAGEMENT OF SOCIAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS ONE OF THE WAYS TO PREVENT CHILD ABUSE

The article features the issue of management of social educational environment of the educational institution as a mean of preventing child abuse. The structure of school environment is analyzed. The main task of this management is to create a safe environment and to prevent child abuse.

Актуальність запобігання жорсткому поведженню з дітьми пов'язана з необхідністю ефективного формування інтелектуального і духовного потенціалу особистості та у зв'язку з орієнтацією сучасного суспільства на гуманістичні цінності. Стан захищеності та становлення особистості безпосередньо залежить від комфортності дитини та її взаємодії з різними об'єктами соціально-виховного середовища. Управління якістю шкільного середовища допомагає по-новому побачити можливості для здійснення процесу оптимального розвитку й саморозвитку особистості, а також для захисту дитини від агресії та жорсткого поведження.

Метою статті є обґрунтування процесу управління соціально-виховним середовищем навчального закладу як необхідного чинника запобігання жорсткому поведженню з дітьми.

Середовище – сукупність природних умов, у яких відбувається життєдіяльність організму. В сучасній науковій літературі соціальне середовище визначається як конкретний прояв суспільних відносин, в яких розвивається конкретна особистість, соціальна спільність, соціальні умови їх розвитку [2]. За умови відповідних дій з боку освітньої організації, соціальне середовище може стати важливим ресурсом розвитку дитини.

Зокрема, Л. І. Новикова [3] зазначає, що створення виховного середовища передбачає, перш за все, звузнення в ньому стихійного за рахунок організованих, удосконалених та зведених у систему педагогічних впливів.

Аналіз педагогічної теорії й практики дає змогу розглядати середовище навчального закладу – як соціально-виховне середовище, під яким розуміють сукупність умов життєдіяльності особистості, які здійснюють цілеспрямований вплив на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій і потреб.

Ми розглядаємо соціально-виховне середовище навчального закладу з позицій системного підходу – напряму методології наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єкту як системи. Такий підхід зумовлений соціальним замовленням щодо виховання гармонійної свідомої особистості, яка здатна до самореалізації у суспільстві, а також сучасними концепціями у сфері виховання.

Усі загальноосвітні навчальні заклади є відкритими системами. Об'єктами дослідження в середовищі навчального закладу можуть бути його складові, структура, критерії оцінки, позитивні та негативні взаємодії та впливи на учня різних суб'єктів освітнього процесу, спрямованість мотивації учнів, виявлення ціннісних орієнтацій, застосування механізмів управління освітнім середовищем з метою мінімізації негативних впливів на учня, визначення порогових рівнів інтеграції виховного та соціального середовищ.

Соціально-виховне середовище – сукупність духовних, емоційно-психологічних, матеріальних умов, у яких відбувається процес соціалізації дітей та підлітків. Учасниками даного процесу виступають учителі, учні, батьки, адміністрація навчального закладу.

Можна виділити зовнішнє та внутрішнє середовище навчального закладу. У структурі внутрішнього середовища школи традиційно виділяють три компоненти: зміст, організацію, технології, які зумовлені життєдіяльними складниками школи: філософією, місією, моделлю випускника, політикою та стратегією школи. Внутрішнє середовище школи є сукупністю умов, які організує керівник школи, педагогічний колектив, за обов'язкової участі самих учнів та їх батьків з метою створення оптимальних умов для всебічного розвитку особистості учнів та педагогів.

Отже, внутрішнє середовище школи постає як процес, динамічна мережа взаємопов'язаних педагогічних подій, що створюються зусиллями соціальних суб'єктів різного рівня (колективних та індивідуальних), виступає інтегрованою умовою особистісного розвитку людини – як дорослої, так і дитини (Д. В. Григор'єв). Середовище виступає як об'єкт управлінського та педагогічного впливів, у результаті чого воно стає засобом виховання: «...вчитель є організатором і управителем соціального виховного середовища» (Л. С. Виготський).

Особливість управління та організації середовища окремого навчального закладу полягає у забезпеченні певного рівня оптимальності її впливу на особистість. Суб'єкт, що керує навчально-виховним процесом (керівник, вчитель, вихователь), виконує систему дій з перетворення середовища в засіб діагностики, проектування й досягнення виховного результату. У цьому сенсі середовищний підхід представляє собою теорію й технологію опосередкованого управління (через середовище) процесами формування й розвитку особистості дитини [1], а отже, створення оптимальних умов для забезпечення захисту дитини від жорстокого поводження.

Захищеність особи передбачає наявність системи соціальних, організаційних та інших розвинених і ефективних процедур – юридичних засобів (механізмів) для вільного здійснення, охорони і захисту основних прав людини. Психологічна захищеність – відносно стійке позитивне емоційне переживання і усвідомлення дитиною можливості задоволення своїх основних потреб і забезпеченості власних прав в будь-якій, навіть несприятливій, ситуації.

Системоутворюючі фактори, соціально-педагогічні і тимчасові умови визначають особливості структурних компонентів соціально-виховуючого середовища навчального закладу. Структурні компоненти представлені двома підсистемами – управляючою (адміністрація, педагогічний колектив) і підсистемою, що управляється (учнівський колектив), а також змістом, формами, методами і засобами соціально-педагогічної діяльності. Вирішальна роль належить управляючій підсистемі. Структура цієї підсистеми більшості загальноосвітніх навчальних закладів має чотири рівні управління.

Перший рівень – директор школи, призначений державним органом чи обраний колективом; керівники ради школи, учнівського комітету, громадських об'єднань. Цей рівень визначає стратегічні напрями розвитку школи.

Другий рівень – заступники директора школи, соціальний педагог, шкільний психолог, відповідальний за організацію суспільно корисної праці, помічник директора школи з господарської частини, а також органи та об'єднання, які беруть участь у самоуправлінні.

Третій рівень – учителі, вихователі, класні керівники, що виконують управлінські функції стосовно учнів і батьків, дитячих об'єднань, гуртків у системі позакласної роботи.

Четвертий рівень – органи класного і загальношкільного учнівського самоуправління. Цей рівень свідчить про суб'єкт-суб'єктний характер стосунків між педагогами і учнями.

У цій ієрархічній схемі кожен вищезазначений рівень суб'єкта управління слугує водночас об'єктом управління відносно тих рівнів, що знаходяться вище.

У підсистемі, що управляється, провідна роль належить учнівському колективу, в якому виділяють два рівні керування: по вертикалі (загальношкільний колектив і класні колективи); по горизонталі (учнівські громадські організації, творчі об'єднання, гуртки, клуби, спортивні секції тощо). Керована підсистема відображає різноманітність і єдність видів учнівської діяльності (навчальної, дослідницької, суспільно корисної, художньої, спортивної та інших).

Основними завданнями педагогічного колективу, як управляючої підсистеми щодо створення безпечного середовища та запобігання жорстокому поводженню з неповнолітніми, є:

- інформування батьків, дітей та педагогів про жорстоке поводження, його види, форми та причини виникнення;
- ознайомлення батьків з різними стилями сімейного виховання та відпрацювання комунікативних навичок взаємодії з дитиною;
- підвищення рівня обізнаності дітей з правами та обов'язками під час перебування в школі та вдома;
- розвиток умінь володіти своїми емоціями;
- утвердження в поведінці дітей позитивних рис особистості;
- пропагування в учасників навчально-виховного процесу загальнолюдських цінностей;
- підняття в учнів рівня самооцінки та впевненості в собі.

Методами роботи у навчальному закладі можуть бути: профілактичні бесіди; виховні тематичні години присвячені запобігання насильства у взаємостосунках; тематичні рольові ігри з елементами діагностики та анкетування; тренінгові заняття; інформаційні куточки, пам'ятки, буклети; виставки малюнків «Ні – насиллю та жорстокості!»; круглі столи; дискусійні заняття; гуртки, клуби за інтересами; відеолекторії; зустрічі з впливовими людьми (юристами, співробітниками соціальних служб, кризових центрів, служб у справах дітей); інтелектуальні, психологічні ігри; тижні психології; школи батьківства; тематичні конкурси; батьківські збори; колективні, групові індивідуальні бесіди; родинні свята; дні відкритих дверей; відкриті уроки для батьків, відкриті виховні заходи; робота клубу «Психологія спілкування з дітьми»; оформлення інформаційних куточків; тематичні папки «Попередження жорстокого поводження з дітьми» тощо.

Отже, розуміння того, що навчальний заклад є складною відкритою системою і об'єктом управління, допомагає сконцентрувати увагу управляючої підсистеми загальноосвітнього навчального закладу на визначення цілей і способів запобігання жорстокому поводженню з дітьми, на створення умов належного функціонування навчально-виховного процесу, відбір змісту і використання різноманітних форм, методів і засобів соціально-педагогічної роботи. У цьому випадку управління соціально-виховним середовищем навчального закладу дозволяє зберегти його цілісність і одночасно змінювати, впливати на дію його окремих компонентів, що сприятиме захисту та безпеці неповнолітніх.

ЛІТЕРАТУРА

1. Логвін В. Розвиток соціокультурного середовища освітнього закладу в системі діяльності керівника школи [Електронний ресурс] / В. Логвін. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Logvin.pdf.
2. Мануйлов Ю. Средовой подход в воспитании / Ю. Мануйлов. – [2-е изд., перераб.]. – М. ; Н. Новгород, 2002. – 157 с.
3. Новикова Л. Школа и среда / Л. Новикова. – М. : Знание, 1985. – 80 с. (Новое в жизни, науке, технике. Сер. Педагогика и психология. – № 8).

Оксана Паркулаб,

канд. психол. н., доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ НЕДИРЕКТИВНОГО ІГРОВОГО ТЕРАПЕВТА З АГРЕСИВНИМИ ДІТЬМИ

У статті розкрито прикладні аспекти психологічної допомоги дітям з порушеннями поведінки. Автор обстоює застосування недирективної ігрової терапії з юними клієнтами, яку слід розглядати як гідну альтернативу розповсюдженому біхевіоральному підходу щодо корекції агресивності в дітей.

Oksana Parkulab

PARTICULARITIES OF INTERACTION OF NON-DIRECTIVE GAME THERAPIST WITH AGGRESSIVE CHILDREN

The article features practical aspects of psychological care of children with behaviour problems. The author advocates for the use of non-directive play therapy with young clients, which should be considered as a credible alternative to a popular behaviour approach of correcting children's aggression.

Проблема соціальної дезадаптації дітей під впливом підвищеної агресивності набуває особливої актуальності, адже застосування традиційних засобів профілактики й корекції подібних проявів не є ефективним. Тому перед практичною психологією постає завдання пошуку нових форм і методів роботи, зорієнтованих на виправлення вказаних деструкцій. Нагромаджений консультантами досвід підтверджує